

Олександр Міхно,
доктор педагогічних наук,
директор Педагогічного музею України,
старший науковий співробітник
сектору сухомлиністики відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського,
м. Київ, Україна
e-mail: amihno@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5271-9530

ШАРЛЬ-МІШЕЛЬ ДЕ Л'ЕПЕ (1712–1789): ЖИТТЯ ЯК ПОКЛИКАННЯ (ДО 310-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОГО СВЯЩЕННИКА І СУРДОПЕДАГОГА)

У статті цілісно представлено життєвий і творчий шлях Шарля-Мішеля де Л'Епе (1712–1789) на основі праць зарубіжних і українських авторів, присвячених спадщині французького священника і сурдопедагога. Встановлено, що автори більш давніх праць (Ф. Бертє, Л. Рей, М. Ярмаченко), описуючи життя й діяльність де Л'Епе, висвітлювали не лише факти біографії педагога, а й його людські якості, акцентуючи увагу на винятковій ролі особистості самого де Л'Епе у поширенні ідеї доступності навчання для глухих дітей. Сучасні дослідники творчості видатного французького сурдопедагога (Н. Никоненко, О. Саламон, В. Стремецька) зосереджуються переважно на факті заснування ним першої у Франції школи для глухих та особливостях його методики. Доведено, що перелом у житті абата де Л'Епе стався приблизно в 1753 р. (Ф. Бертє), коли він випадково зустрів двох глухонімих дівчат, і відтоді присвятив своє життя навчанню осіб з тяжкими порушеннями слуху. З'ясовано, що педагогічну діяльність де Л'Епе розпочав із вивчення наукових праць про навчання глухих (Хуан Пабло Бонет, Конрад Амман), які використав для розроблення й теоретичного обґрунтування власної системи навчання у працях «Навчання глухонімих за допомогою методичних знаків» (1776) та «Справжній спосіб навчання глухонімих, що підтвердився досвідом» (1784). Аргументовано, що ім'я де Л'Епе увійшло в історію завдяки таким фактам: 1) до відкриття школи де Л'Епе у 1760 р. освіта була доступна лише для глухих дітей із заможних сімей, а зі створенням нової школи така можливість з'явилася й у бідних: школа відчинила двері для всіх, і абат присвятив понад 30 років свого життя педагогічній і виховній роботі з цією категорією осіб; 2) де Л'Епе відкрив свою методику і процес навчання для громадськості та інших учителів, і саме ця загальнодоступність разом з досягнутими успіхами сприяла такому поширенню й впливу його методики, що її сліди й до сьогодні простежуються в методиках навчання глухих; 3) обстоюючи й захищаючи свою систему навчання глухих, де Л'Епе дискутував з іншими фахівцями в цій галузі і таким чином сприяв ще більшому поширенню власних ідей; 4) де Л'Епе організував процес професійної підготовки для іноземних педагогів, які хотіли навчати дітей у своїх країнах за його методикою, завдяки чому було відкрито школи для глухих не лише в Європі, а й по всьому світу.

Ключові слова: Шарль-Мішель де Л'Епе, педагогічна персоналія, біографія, педагогічна біографістика, люди з інвалідністю, спеціальна освіта, сурдопедагогіка.

Постановка проблеми. Однією з особливостей сучасного етапу розвитку педагогічної науки, зокрема спеціальної педагогіки, є вдумливе вивчення й переосмислення історичного досвіду. Актуальна нині проблема інклюзії сягає своїм корінням у XVII-XVIII ст., коли в Європі з'явилися перші праці, присвячені навчанню людей з інвалідністю, та виникли перші спеціальні навчальні заклади для таких осіб. Наявні теоретичні проблеми спеціальної освіти неможливо осмислити без урахування історії її розвитку, зокрема ролі персоналій у поступі навчання і виховання людей з інвалідністю. Відтак звернення до життєвого й творчого шляху тих, хто своєю подвижницькою працею торував непростий шлях розвитку спеціальної освіти, допоможе не лише збагатити історію спеціальної педагогіки, але й, що вважаємо не менш важливим, віддати належну шану педагогам минулого, які, йдучи за покликом серця, знайшли своє призначення у самовідданій, жертвній діяльності на благо інших і присвятили своє життя навчанню дітей з особливими освітніми потребами. Серед цих педагогів – Шарль-Мішель де Л'Епе (*Charles-Michel de L'Erpe*), фундатор французької системи навчання глухих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ім'я Шарля-Мішеля де Л'Епе досить часто згадується в науковій літературі, оскільки його справедливо вважають основоположником французької системи навчання людей з тяжкими порушеннями слуху. З-поміж віднайдених нами праць, присвячених спадщині де Л'Епе, найбільш ґрунтовними вважаємо роботи зарубіжних авторів середини XIX ст. Лузерне Рея (*Luzerne Ray*) та Фердинанда Берт'є (*Ferdinand Berthier*), опубліковані відповідно у 1848 та 1852 р. [7; 9]. У цих працях, окрім висвітлення внеску де Л'Епе в методику навчання глухих, подано деякі цікаві факти з його біографії.

В українській педагогічній літературі першу згадку про Шарля-Мішеля де Л'Епе та його методику знаходимо у статті «Розвиток виховання глухонімих», опублікованій у 1930 р. в ужгородському журналі «Учитель» без зазначення автора. У статті досить докладно описано методику де Л'Епе та наголошено, що вона є цілком оригінальною і створеною в результаті його тривалої практичної діяльності. Також зазначено, що ця методика практикувалася у Франції аж до 1878 р., «коли на Міжнародному конгресі учителів глухонімих було прийнято таке рішення: “Послі довгого й здорового роздумованя конгрес проголошує, що хоть знакованя як средство дорозумітися учителям з учеником допускається, однак первенство рішучо належить голосной бесіди”» [2, с. 286].

Український історик освіти і зокрема сурдопедагогіки Микола Ярмаченко у своїй фундаментальній праці – навчальному посібнику «Історія сурдопедагогіки» (1975) називає Шарля-Мішеля де Л'Епе основоположником французької системи навчання глухих («мімічний метод») і стверджує, що він в «своєму оригінальному педагогічному досвіді розкрив перед сурдопедагогами могутню роль зорового сприймання, яке значною мірою може компенсувати недолік глухонімих» [6, с. 55]. Сучасні українські вчені Н. Климко [1], О. Саламон [4], В. Стремечька [5], Н. Никоненко [3] звертаються до спадщини де Л'Епе у контексті власних досліджень, побіжно згадуючи окремі факти з його життя й діяльності. Проте і

сучасні дослідники, і автори більш давніх праць, окреслюючи внесок і місце де Л'Епе в історії сурдопедагогіки, подають біографічні відомості про нього надто скупо, фрагментарно, відтак наразі цілісно викладеного життєпису видатного французького сурдопедагога в науковій літературі немає. Цим і зумовлену **мету** нашої **статті**: відтворити біографію Шарля-Мішеля де Л'Епе на основі зазначених джерел.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо з найбільшої за обсягом і з найбільше насиченої фактами праці про Шарля-Мішеля де Л'Епе – книги французького сурдопедагога, одного із перших борців за ідентичність глухих Фердинанда Берт'є (Ferdinand Berthier; 1803–1886) під назвою «L'Abbé de l'Épée: sa vie, son apostolat, ses travaux, sa lutte et ses succès» («Абат де Л'Епе: його життя, його апостольство, його праці, його боротьба та його успіхи») [7]. На початку книги Ф. Берт'є пише про її мету і завдання: «Серед небагатьох імен, які мінливий натовп промовляє з шануванням, імен, стократ величніших, ніж усі чудові титули, що лоскочуть людське марнославство, ми не знаємо жодного більш гідного посідати перше місце в захопленні, любові та визнанні народів, ніж ім'я духовного батька глухонімих, абата де Л'Епе. Якщо нас звинуватять у перебільшенні, ми наполягатимемо на своєму твердженні і зробимо ще краще: ми це доведемо» [7].

Праця Ф. Берт'є написана вишуканою французькою мовою середини ХІХ ст., пишномовним стилем, серед якого дещо губиться потрібний нам фактаж. Проте ця праця є унікальним джерелом, яке дає змогу реконструювати життєпис де Л'Епе на основі достовірних і водночас цікавих та маловідомих фактів. Так, Шарль-Мішель де Л'Епе народився у Версалі 24 листопада 1712 р. в сім'ї Шарля-Франсуа де Л'Епе і Франсуази Маргеріт Варіньон. Його батько був королівським архітектором, людиною, яка мала як високі моральні якості, так і ґрунтовні знання, і яка невтомно присвячувала себе розвитку розуму й почуттів своїх дітей. Таким чином, висока моральність стала для молодого де Л'Епе радше потребою, ніж обов'язком. Завдяки наполегливості у навчанні та блискучим успіхам у науках батьки помітили у синові схильність до церковної служби. Закінчивши навчання, у сімнадцятирічному віці він мав бути висвячений на священника. Однак, дотримуючи звичаю, який у той час був законом для всієї Паризької єпархії, його попросили засудити янсенізм – релігійну течію, близьку до протестантизму, що тоді поширювалася у Франції і Нідерландах, і підписати спеціальний документ. Молодий де Л'Епе відмовився і, успішно склавши іспити, вступив до адвокатури та був прийнятий адвокатом у парламент Парижа – найвищий судовий орган у Франції у ХІІІ–ХVІІІ ст.

Проте він мріяв про священницький сан. І в 1736 р. Жак-Бенінь Боссює (Jacques-Benigne Bossuet), єпископ м. Труа, висвятив його на священника. Однак невдовзі Боссює помер, і це змусило де Л'Епе в 1739 р. повернутися до Парижа. Його церковна кар'єра була не надто успішною: архієпископ Парижа заборонив абату де Л'Епе проповідницьке служіння та відспівування небіжчиків. Працювати йому доводилося в складних умовах, але саме це зрештою й привело його, за словами Ф.Берт'є, до важкого, але славного апостольства «з язичниками нового роду» [Там само]. І це справді було апостольство, адже навчанню глухонімих Шарль-Мішель де Л'Епе самовіддано й жертвовно присвятив все своє подальше життя.

Приблизно в 1753 р. якась несуттєва справа привела абата де Л'Епе в будинок на паризькій вулиці Фоссе-Сен-Віктор. За відсутності господині будинку його провели в кімнату, де дві її дочки, сестри-близнючки, зосереджено займалися рукоділлям. Чекаючи на господиню дому, де Л'Епе хотів поговорити з ними, але яке ж було його здивування, коли він не отримав від них жодної відповіді, хоч і підвищував голос, і звертався лагідно. Коли прийшла їхня мати, вона пояснила абату, що діти глухонімі. Вони щойно втратили свого батька, паризького священника, який займався їхньою освітою за допомогою гравюр і малюнків. У цей момент, за словами Ф. Бертсьє, «де Л'Епе осяяло і він усвідомив своє покликання – навчати глухонімих» [Там само].

З чого ж розпочав де Л'Епе? Якимось на одному з публічних засідань незнайомиць запропонував йому купити книгу іспанською мовою. Де Л'Епе спершу відмовився, стверджуючи, що не знає цієї мови, але, відкривши книгу навмання, він з подивом знайшов у ній ручний алфавіт іспанців. Ще більше він здивувався, прочитавши назву книги: «*Arte para enseñar à hablar à los mudos*» («Мистецтво вчити німого говорити»). Це була праця Хуана Пабло Бонета (Juan Pablo Bonet; 1573–1633), іспанського священника, піонера освіти глухих. Де Л'Епе вирішив вивчити іспанську, щоб повністю зрозуміти зміст книги і використовувати її у своїй діяльності з навчання глухих. Згодом він придбав працю латинською мовою «*Dissertatio de loquelâ surdorum et mutorum*» («Трактат про мову глухих і німих») швейцарського лікаря Конрада Аммана (Conrad Amman; 1669–1724) [Там само]. Таким чином, де Л'Епе розпочав із вивчення тогочасної літератури про навчання глухих, яку використав для розроблення власної системи навчання.

Кількість учнів абата поступово зростала і в 1754 р. він відкрив на власні кошти притулок для бідних глухих і став його утримувати. Невдовзі кількість учнів значно збільшилась, тому йому довелося відкрити заклад, на який він витратив усі свої гроші й час. Так у 1760 р. з'явилася перша у Франції суспільна школа для глухих. В основу свого навчання де Л'Епе поклав мову знаків, жестів, яка дістала назву мімічної або французької школи [6, с. 144]. Теоретичне обґрунтування своєї системи де Л'Епе надав у працях «Навчання глухонімих за допомогою методичних знаків» (1776) та «Справжній спосіб навчання глухонімих, що підтвердився досвідом» (1784).

На основі історичного аналізу матеріалів хід занять у школі де Л'Епе відтворив М. Ярмаченко, який встановив, що спершу педагог навчав своїх учнів ручної азбуки, а згодом вводив мімічні фрази. «У класній кімнаті були три великі дошки. На першій було написано 600 іменників, на другій – 600 дієслів і на третій – 450 прикметників. На третій дошці, крім того, були таблиці відмінювання. Кожного дня де Л'Епе пояснював велику кількість слів. Із них учні складали речення та писали диктанти. Вправи поступово розширювалися. <...> У процесі навчання використовували малюнки з підписами, а також натуральні предмети, які учні розглядали з усіх боків. Потім учні, заплющивши очі, повинні були жестами показати предмет, його величину тощо» [6, с. 58]. Дослідниця спадщини М. Ярмаченка Н. Климко стверджує, що, вивчаючи біографічні дані Шарля-Мішеля де Л'Епе, М. Ярмаченко констатував той факт, що французький сурдопедагог невтомно працював над удосконаленням своєї системи навчання та виховання дітей з вадами слуху, «де Л'Епе був першим, хто свою практику навчання спрямовував на розвиток логіки у дітей з вадами слуху, а також першим,

хто поставив основне, головне питання у навчанні та вихованні глухих дітей – питання з'ясування місця мови у навчально-виховному процесі дітей з вадами слухової функції» [1, с. 85–86].

Абат де Л'Епе вже у зрілому віці вивчав італійську, іспанську, англійську та німецьку мови, аргументуючи це так: «Мені більше шістдесят років, і я готовий вивчити будь-яку іншу мову, якою потрібно було б навчати глухонімого, якого пришле мені Провидіння». Друзям, які запитували його, навіщо він вивчає іноземні мови, відповідав: «Це тому, що я смертний. Хто буде навчати глухонімих після мене? Ця важка робота <... > Тому я вважаю, що навчання глухонімих різними мовами дасть очевидний доказ того, що глухонімі так само сприйнятливі до навчання, як і інші діти. Хто знає, чи не захоче якась влада утворити в своїй державі школу для глухонімих? І тоді після мене буде хтось, неважливо в якій країні, хто продовжить мою справу» [7]. Надаючи важливого значення іноземним мовам, де Л'Епе запровадив їх вивчення у своїй школі. За твердженням М. Ярмаченка, якимсь школу де Л'Епе відвідав інший відомий французький сурдопедагог Якоб Родрігес Перейра (Jacob Rodrigues Pereira; 1715–1780), який пропонував вихованцям низку питань і дивувався швидкості, точності й виразності їх відповідей. Але ще більше Перейра здивувався, коли де Л'Епе попросив у нього текст, в якому трактувалися різні філософські абстрактні думки. «Де Л'Епе посадив п'ятьох учнів так, щоб вони не могли дивитись один на одного, і продиктував їм із тексту уривки знаками. Усі п'ятеро написали продиктоване одними й тими самими знаками на п'яти різних мовах: французькій, латинській, іспанській, італійській та англійській» [6, с. 59]. На жаль, за словами М. Ярмаченка, методика навчання глухих іноземних мов, якою користувався де Л'Епе, фактично не розкрито; нічого конкретного ні сам де Л'Епе, ні його біографи не повідомляють [Там само, с. 59–60].

Школу де Л'Епе утримував повністю за власний кошт, і, оскільки його статки були невеликими, він був змушений вести господарство найретельніше. Проте де Л'Епе принципово не хотів одержувати грошову допомогу чи навчати глухонімих дітей багатих батьків. «Не багатим, – говорив він, – я присвятив себе; лише бідним. Якби не вони, я б ніколи не намагався навчати глухонімих» [7]. Страх бути звинуваченим у корисливих мотивах спонукав його відмовлятися від допомоги багатих, бо навіть підозра, що він керується корисливими мотивами, була для нього нестерпною.

Л. Рей наводить кілька цікавих фактів, які свідчать про безкорисливість та жертвовність де Л'Епе. Під час свого перебування в Парижі в 1777 р. імператор Йосиф II відвідав школу відомого педагога, висловивши своє здивування, що той обмежений у своїх діях через гроші, й запропонував надати йому кошти одного зі своїх маєтків в Австрії. На цю щедрі пропозицію абат відповів: «Я вже старий чоловік. Якщо ваша Величність хоче дати глухонімих якийсь подарунок, то його має прийняти не голова, яка вже схилена до могили. Найкраще, що може зробити Великий князь, – це гідно зберегти все, що корисне для людства». Імператор зрозумів його слова, і, повернувшись до Австрії, відправив до Парижа одного священника, який після навчання в де Л'Епе заснував у Відні перший заклад для глухонімих [9, с. 73].

У 1780 р. абата де Л'Епе відвідав посол імператриці Росії, щоб привітати з успіхами у навчанні глухонімих та піднести цінні подарунки. «Пане посол, –

сказав абат, – я ніколи не візьму грошей, але будьте ласкаві сказати її Величності, що якщо мої зусилля здалися їй гідними уваги, я прошу як особливу послугу, щоб вона надіслала зі своїх володінь якусь неосвічену глухоніму дитину, яку я міг би навчати» [Там само, 72].

Упродовж суворої зими 1788 р. абат відмовився купувати паливо, щоб не перевищувати суму, визначену як граничну межу щорічних витрат його школи. Усі заперечення друзів, які турбувалися, щоб це не вплинуло на його здоров'я, були марними. Учні ледь умовили абата нормально опалювати приміщення якщо не заради нього самого, то хоча б заради них. Він неохоче погодився, але ще довго дорікав собі за це і часто скорботно повторював: «Мої бідні діти, я скривдив вас у сто крон». Такі факти свідчать про його жертвну самовідданість справі всього життя [Там само, с. 73].

Л. Рей наводить ще один доказ того, що де Л'Епе «повністю ототожнював себе з інтересами глухонімих». Так, одного дня в Парижі знайшли глухонімого хлопчика, що блукав вулицями міста. Його негайно відвезли до абата де Л'Епе, який прийняв його як дар неба і назвав Теодором. Одяг хлопця був старим і обшарпаним, але манери свідчили про те, що він належить до вищих класів суспільства. Де Л'Епе припустив, що його незаконно позбавили титулу й статків. Сам же хлопець не міг нічого розповісти: він не знав ні назви свого місця народження, ні навіть свого імені, а міг лише сказати, що його привезли з якогось далекого міста й забрали багатий одяг, залишивши в лахмітті жebraка на вулиці Парижа. Де Л'Епе доручив своєму управителю й добре навченому глухонімому на ім'я Дідьє разом з Теодором відвідати кожне місто Франції, шукаючи його рідних. Однак пошуки були безуспішними і мандрівники майже втратили надію, коли прибули на околицю міста Тулузи. Тут реакції й емоції Теодора стали дуже яскравими: він почав впізнавати місце свого дитинства і раптом крикнув, упізнавши свій дім. Це був палац графа де Соляра. Їм повідомили, що спадкоємець титулу і статків, глухонімих хлопчик, помер кілька років тому в Парижі. Абат де Л'Епе передав справу до суду від імені законного спадкоємця, і було винесено рішення, яким Теодору повернули титул і майно. Але рішення було оскаржено, справа залишалася невирішеною впродовж кількох років, поки після смерті абата глухонімого позивача визнали самозванцем. Життя стало для Теодора нестерпним, тому він приєднався до полку кірасирів регулярної французької армії і доблесно загинув у першому ж бою [Там само, с. 74–76].

Ф.Бертєс описує історію глухонімого хлопчика і ролі абата де Л'Епе в його долі набагато докладніше, уточнюючи, що тривала вона з 1773 до 1778 р., й супроводжував її виклад численними документами. У його інтерпретації історія насичена багатьма подробицями й іменами, а самого хлопчика названо Жозефом. Саме на основі цієї історії французький письменник і драматург Жан-Ніколя Буйї (Jean-Nicolas Bouilly; 1763–1842) написав історичну п'єсу «Абат де Л'Епе», яку з великим успіхом ставили в Парижі (прем'єра вистави відбулася 14 грудня 1799 р.) та переклали голландською, німецькою та англійською мовами [7]. Додамо, що в 2006 р. французький режисер Серж Мейнар (Serge Meynard) за мотивами цієї історії створив фільм «Дитячий секрет» (L'enfant du secret), у якому роль абата де Л'Епе зіграв відомий французький актор Мішель Омон (Michel Aumont).

Шарль-Мішель де Л'Епе керував своєю школою до кінця життя. Він помер 22 грудня 1789 р. в Парижі у віці 77 років. Вже після смерті абата, «у 1791 р. його школа була перетворена на Національний Інститут для глухонімих. Наступником

М. де Л'Епе став абат Сікард, автор праць «Теорія знаків» та «Курс навчання», який спочатку відкрив училище для глухонімих в Бордо, а потім був запрошений до Парижа як заступник де Л'Епе» [5, с. 144].

Що ж відрізняло де Л'Епе від попередників і чому саме його ім'я увійшло в історію? Пояснюємо це кількома причинами. По-перше, до відкриття школи де Л'Епе освіта була доступна лише для глухих дітей із заможних сімей. Завдяки новій школі така можливість з'явилася й у бідних: школа відчинила двері для всіх, і абат був вражений кількістю глухих дітей бідняків, які прийшли вчитися. Де Л'Епе «першим систематично в рамках шкільної освіти навчав глухих дітей, присвятивши майже 30 років свого життя педагогічній та виховній роботі з цією категорією неповносправних осіб» [4, с. 161]. По-друге, де Л'Епе відкрив свою методика та процес навчання для громадськості та інших учителів. Саме ця загальнодоступність разом з досягнутими успіхами сприяла такому поширенню й впливу його методики, що її сліди й до сьогодні простежуються в методиках навчання глухих. По-третє, обстоюючи й захищаючи свою систему навчання глухих, де Л'Епе дискутував з іншими фахівцями в цій галузі і таким чином сприяв ще більшому поширенню власних ідей. Так, він вів тривалу дискусію з Самуїлом Гейніке (Samuel Heinicke; 1727-1790), директором першої в Німеччині школи для глухих, у якій навчання усного мовлення ґрунтувалось на засвоєнні вербального мовлення. Сурдопедагоги розповідали один одному про досягнення та невдачі своїх учнів у листуванні, «яке вважається першим компаративним дослідженням у галузі спеціальної освіти» [3, с. 55]. І, по-четверте, де Л'Епе організував процес професійної підготовки для іноземних педагогів, які хотіли навчати у своїх країнах за його методикою, і завдяки такій подвижницько-популяризаторській діяльності було відкрито численні школи для глухих не лише в Європі, а й по всьому світу. Причому цей процес тривав і після смерті де Л'Епе: Лорент Клерк (Laurent Clerc; 1785–1869), глухий вихованець паризької школи, вирушив у 1816 р. до Північної Америки, щоб стати одним із засновників місцевої школи для глухих, де також почали використовувати методичну систему де Л'Епе [8, с. 48–53].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі створення біографії Шарля-Мішеля де Л'Епе встановлено, що автори більш давніх праць, описуючи життя й діяльність де Л'Епе, висвітлювали не лише факти біографії педагога, а й його людські якості, акцентуючи увагу на винятковій ролі особистості самого де Л'Епе у поширенні ідеї доступності навчання глухих дітей. Сучасні дослідники творчості видатного французького сурдопедагога зосереджуються переважно на факті заснування ним першої у Франції школи для глухих та особливостях його методики. В результаті створення біографії Шарль-Мішеля де Л'Епе у статті цілісно представлено його життєвий і творчий шлях, що може бути підставою для подальших поглиблених досліджень методичної системи засновника французької школи навчання глухих та її впливу на подальший розвиток спеціальної освіти.

Список використаних джерел

1. Климко Н.О. М.Д. Ярмаченко про педагогічні системи навчально-виховного процесу дітей з вадами слуху. *Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського*

національного університету ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський. 2013. Вип. 23. Ч. 1. С. 83–92

2. Міхно О., уклад. *Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.)*. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю.В., 2021. URL: <http://pmu.in.ua/download/22230/> (дата звернення 25.08.2022).

3. Никоненко Н. В. Визначення фундаментальних чинників становлення системи освіти осіб із особливими освітніми потребами. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 31. С. 51–58

4. Саламон О. Л. Світовий досвід корекційної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями в церковному середовищі. *Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2020. № 39. С. 159–166.

5. Стремєцька В. О. Організація навчання сліпих та глухонімих дітей у XIX – на початку XX століття. *Наук. праці Чорномор. держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Сер.: Педагогіка. 2009. Т. 112, вип. 99. С. 143–147

6. Ярмаченко М. Д. *Історія сурдопедагогіки* : навч. посіб. Київ : Вища школа. 1975. 423 с.

7. Berthier F. *L'Abbé de l'Épée sa vie, son apostolat, ses travaux, sa lutte et ses succès*. Paris. 1852. URL: <https://www.gutenberg.org/files/36972/36972-h/36972-h.htm> (дата звернення 25.08.2022).

8. Holycross E.I. *The Abbé de l'Épée, Charles-Michel de l'Épée, Founder of the Manual Instruction of the Deaf, and Other Early Teachers of the Deaf*. Columbus, OH: Holycross, 1913. URL: https://archive.org/details/gu_abbedeleppech00holy (дата звернення 25.08.2022).

9. Ray L. The abbe' de L'Eppe e. *American Annals of the Deaf and Dumb*. 1848. № 1(2), 69–76. URL: <http://www.jstor.org/stable/44401099> (дата звернення 25.08.2022).

References

1. Klymko, N.O. (2013). M.D. Yarmachenko pro pedahohichni systemy navchalno-vykhovnoho protsesu ditei z vadamy slukhu [M.D. Yarmachenko on pedagogical systems of educational process of children with hearing impairments]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohiiienka. Seriiia sotsialno pedahohichna*, Vyp. 23, ch. 1, 83–92. [In Ukrainian].

2. Mikhno, O. (comp.). (2021). *Osvita ditei z invalidnistiu: pedahohichna presa pro vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.)* [Education of children with disabilities: pedagogical press about domestic and foreign experience (late XIX - 30's of the XX century)]. Vinnytsia: Vydavets FOP Kushnir Yu.V. <http://pmu.in.ua/download/22230/>. [In Ukrainian].

3. Nykonenko, N.V. (2020). Vyznachennia fundamentalnykh chynnykiv stanovlennia systemy osvity osib iz osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Determining the fundamental factors in the formation of the education system of persons with special educational needs]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, (31), 51–58. [In Ukrainian].

4. Salamon, O.L. (2020). Svitovyi dosvid korektsiinoi dopomohy doroslym osobam z intelektualnymy porushenniamy v tserkovnomu seredovishchi [World experience of correctional care for adults with intellectual disabilities in the church environment]. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, (39), 159–166. [In Ukrainian].

5. Stremetska, V.O. (2009). Orhanizatsiia navchannia slipykh ta hlukhonimykh ditei u XIX – na pochatku XX stolittia [Organization of education for blind and deaf-mute children in the XIX - early XX century]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"*. Seriiia: Pedahohika, 112 (99), 143–147. [In Ukrainian].

6. Yarmachenko, M.D. (1975). *Istoriia surdopedahohiky: navchalnyi posibnyk [History of deaf pedagogy: Textbook]*. Kyiv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
7. Berthier, F. (1852). *L'Abbé de l'Épée sa vie, son apostolat, ses travaux, sa lutte et ses succès*. Paris. <https://www.gutenberg.org/files/36972/36972-h/36972-h.htm>.
8. Holycross E.I. *The Abbé de l'Épée, Charles-Michel de l'Épée, Founder of the Manual Instruction of the Deaf, and Other Early Teachers of the Deaf*. Columbus, OH: Holycross, 1913. https://archive.org/details/gu_abbedelepeech00holy.
9. Ray, L. (1848). The abbe' de L'Eppe e. *American Annals of the Deaf and Dumb*, 1(2), 69–76. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/44401099>.

Oleksandr Mikhno,

Doctor of Pedagogic Sciences, Director of the Pedagogical Museum of Ukraine,
Senior Research Fellow of the Sukhomlinstica Sector of the Pedagogical Source Studies and
Biographies Department of the State Scientific and Pedagogical Library
of Ukraine named after V.O. Sukhomlinsky,
Kyiv, Ukraine
e-mail: amihno@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5271-9530

**CHARLES-MICHEL DE L'EPPE (1712–1789): LIFE AS A VOCATION
(TO THE 310TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF A FRENCH PRIEST
AND DEAF EDUCATOR)**

As a result of the reconstruction of the biography of Charles-Michel de L'Eppe (1712-1789), the article presents his life and creative path as a whole based on the works of foreign and Ukrainian authors dedicated to the French priest and teacher of the deaf. It has been established that the authors of older works (F. Berthier, L. Ray, M. Yarmachenko), describing the life and activities of de L'Eppe, pay a lot of attention not only to the facts of his biography, but also to his human qualities, thus emphasizing the exceptional role of the individual himself de L'Eppe in spreading the idea of accessibility of education for deaf children. Modern researchers of the work of the outstanding French teacher of the deaf (N. Nikonenko, O. Salamon, V. Stremetska) focus mainly on the fact that he founded the first school for the deaf in France and the peculiarities of his methodology. It is proved that the turning point in the life of Abbe de L'Eppe occurred around 1753 (F. Berthier), when he accidentally met two deaf-mute girls and since then devoted his life to teaching persons with severe hearing impairments. It has been found that de L'Eppe began his pedagogical activity by studying scientific works on the education of the deaf (Juan Pablo Bonet, Konrad Amman), which he used to develop the theoretical justification of his own education system in the works «Education of the deaf and mute by means of methodical signs» (1776) and «The True Method of Teaching the Deaf and Dumb, Confirmed by Experience» (1784). It is argued that the name of de L'Eppe entered history for the following reasons: 1) before the opening of the de L'Eppe school in 1760, education was available only to deaf children from wealthy families, and thanks to the new school, such an opportunity appeared and for the poor: the school opened its doors to everyone, and the abbot devoted more than 30 years of his life to pedagogical and educational work with this category of persons; 2) de L'Épée opened his teaching method and teaching process to the public and other teachers, and it was this general availability, together with the successes achieved, that contributed to such a spread and influence of his method that its traces can still be traced in the teaching methods of the deaf to this day; 3) defending his system of teaching the deaf, where L'Eppe discussed with other specialists in this field and thus contributed to an even

greater spread of his own ideas; 4) de L'Eppe organized a process of professional training for foreign teachers who wanted to teach in their countries according to his teaching methods, as a result of which numerous schools for the deaf were opened not only in Europe, but also throughout the world.

Keywords: *Charles-Michel de L'Eppe, pedagogical personality, biography, pedagogical biography, people with disabilities, special education, deaf pedagogy.*